

Jure Gašparič*

Parlament in čas

O dojemanju časa v sodobnem parlamentu**

IZVLEČEK

Čas kot sila pomemben in pogosto odločujoč dejavnik je še posebej prisoten v političnem življenju, v zelo konkretni obliki pa njegov pomen izstopa v parlamentu. V pričujoči razpravi bomo skušali razumeti dojemanje časa v moderni dobi na eni strani in politične razsežnosti ter njihove vplive na drugi strani. Osrednja teza, ki ji bomo sledili, je sledeča: V dobi moderne je čas postajal pomembna dobrina, z njim je bilo treba ravnati racionalno in zato je bilo treba delovati učinkovito. Njegovo dojemanje je sovpadalo s potrebo po njegovem uravnavanju, prilagajanju prepotrebni hitrosti. Izhajajoč iz tega postulata, se je spreminjalo dojemanje politike in političnega. Razprava metodološko temelji na analizi preteklih manipulacij s časom (v 19. in 20. stoletju), na kvantitativni analizi obsega dela zadnjih parlamentarnih desetletij in zlasti na analizi dojemanja časa med poslanci, ki so ga izražali v svojih govorih (zadnje s pomočjo možnosti, ki jih danes raziskovalcu nudita korpusna lingvistika in besedilni korpus siParl 2.0).

Ključne besede: parlament, poslovnik, kvantitativna analiza, jezik

* Dr., višji znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; jure.gasparic@inz.si

** Članek je nastal v okviru izvajanja raziskovalnega programa št. P6-0281 *Idejnopolitični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

ABSTRACT

PARLIAMENT AND TIME ON THE PERCEPTION OF TIME IN THE MODERN PARLIAMENT

As an important and often decisive factor, time in particular has an impact on political life. In the work of parliaments, its importance comes to the fore in a very concrete form. In the discussion at hand, we will attempt to understand the modern perception of time on the one hand and the political dimensions and their impact on the other hand. The central thesis that we will adhere to is the following: in the modern era, time has become a crucial commodity. It needed to be managed rationally, which therefore called for efficient operations. The perception of time coincided with the need to regulate it, to adjust to the much-needed speed. Stemming from this postulate, the perception of politics and the political was changing. In the methodological sense, the present discussion is based on an analysis of the past manipulations with time (in the 19th and 20th centuries) – on a quantitative analysis of the scope of work of the last parliamentary decades and, in particular, on an analysis of the perception of time among deputies as expressed in their speeches (the latter has been achieved using the possibilities nowadays offered to the researchers by corpus linguistics and the siParl 2.0 text corpus).

Keywords: parliament, rules of procedure, quantitative analysis, language

Veliko preden je Stephen Hawking v svoji uspešnici *A Brief History of Time* desetina milijonov bralcev pojasnil, da »realni« človeški čas zaradi konkretnih lastnosti (arrows of time) očitno potuje v točno določeni smeri – od preteklosti proti prihodnosti – je bilo to zavedanje več kot ukoreninjeno v vse dejavnosti človeka. Čas mineva, ura bije in s tem opredeljuje naša življenja. Povratka nazaj ni, zato pogosto iščemo čas, tega pa zmanjkuje. Čas kot sila pomemben in včasih odločujoč dejavnik je še posebej prisoten v političnem življenju, v zelo konkretni obliki pa njegov pomen izstopa v parlamentu. Minute, odmerjene poslancem in parlamentarnim sejam, se danes zdijo nekaj rutinskega in samoumevnega. Le redko jim namenjamo pozornost, toda včasih, v izjemnih trenutkih, se pokaže, da so še kako pomembne in lahko korenito vplivajo na dogajanje. Čas ni le nemi linearni opazovalec politike, ki mirno potuje v prihodnost, čas je njen tvorni kreator.

V mednarodnem okolju je to nedolgo nazaj najbolj potrdilo dogajanje, povezano z brexitom. Neprestano hitenje na eni strani in podaljševanje izstopnega datuma na drugi, pogajanja v zadnjem hipu, prorogacija ipd. – nasprotniki brexita brez dogovora so mrzlično iskali tega in dodatni čas, zagovornikom na vladni strani je bilo časa preveč. S prorogacijo, ki lahko traja nekaj dni ali nekaj mesecev, je dejavnik časa postal

posebej izraziti.¹ Na slovenskem parlamentarnem parketu smo lahko časovni boj opazovali 3. oktobra 2019 na seji Odbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide, kjer je poslanska skupina Levice precej časa uspešno izvajala obstrukcijo in tako na različne načine preprečevala sprejetje zanjo sporne ukinitve socialnovarstvenega prejemka (dodatka za delovno aktivnost). Z dolgimi govori, postopkovnimi predlogi in prekinitvami je izčrpavala koalicijo. Čas je tekel, staro parlamentarno orožje se je izkazalo za uporabno, četudi naposled ni bilo učinkovito.² Med razpravo so poslanci koalicije vseskozi poudarjali, kako se poslanci Levice ponavljajo, kako le »nagajajo«, kako se zadeva »ne premakne«, in naposled sprejeli zelo problematično odločitev, da lahko razprava traja največ deset minut. Tako bi prihranili dragocen čas in omogočili sprejetje zakona. Zdi se skoraj samoumevno, a vendar odpira sila pomembno in zelo temeljno vprašanje o parlamentarni demokraciji. *Kako naše dožemanje časa in potreba po učinkovitosti usmerjata politične odločitve?*

* * *

Literatura o političnem času in času v politiki je vse prej kot maloštevilna, a le redka dela obravnavajo čas kot tvorni dejavnik politike. Večina študij ga obravnava kot fenomen per se, včasih izrazito filozofsko, brez analize stvarnih okoliščin njegove uporabe in pomena.³ V tem članku razumemo čas podobno kot Kari Palonen⁴ in zlasti Ryan Viera.⁵ Palonen je prepričljivo iskal odgovor na vprašanje, kako omogočiti parlamentarni fair play (ključen element parlamentarizma) v zmeraj bolj omejenem času, Viera pa je v doslej najbolj poglobljeni študiji o političnem času šel še dlje. Po vsestranskem prikazu dejstva, da je postajal parlamentarni čas vse bolj redka dobrina, se je vprašal, kako je »ontološko realna sprememba v strukturi časa članov poslanske zbornice vplivala na sodobno dožemanje parlamentarnega vladanja.«⁶

1 Prorogacija je akt krone, ki pomeni zaključek ene parlamentarne sešije in določitev datuma nove. Prvič je bila uporabljena oktobra 1399 v prvem parlamentu Henrika IV. V 20. stoletju, vse do brexita, je bila njena raba rutinska. Gl. blog Paul Seaward, *Prorogation and Adjournment*, <https://historyofparliamentblog.wordpress.com/2019/09/09/prorogation-and-adjournment/>.

2 Državni zbor Republike Slovenije, Dobesedni zapis 12. seje Odbora za delo, družino, socialne zadeve in invalide z dne 3. 10. 2019, https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/seje/evidenca!/ut/p/z1/04_Sj9CPyKssy0xPLMnMz0vMAfIjo8zivSy9Hb283Q0N3E3dLQwCQ7z9g7w8nAwsPE31w9EUGAWZGgS6GDn5BhsYGwQHGIHEaP-fAAwNCBOPx4FUfiNL8gNDQ11VFQEF8pdGGQ!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEH/?mandat=VIII&type=pmagdt&uid=D709E101F076CBFFC12584F100221437.

3 Gl. npr. Peter Osborne, »The Politics of Time«, *Radical Philosophy* 68 (Autumn 1994): 3–9, ki pa ponuja zgodovinarju nekaj drznih misli: »‘The simple possibility that things might proceed otherwise’ must be produced as experience if the otherwise is to proceed.«

4 Kari Palonen, »Fair Play and Scarce Time. Aspects of the 1882 Procedure Reform Debates in the British Parliament«, v: *The Politics of Dissensus. Parliament in Debate* (Santander: Cantabria University Press and McGraw Hills, 2014), 327–46.

5 Ryan Viera, *The Time of Politics and the Politics of Time: Exploring the Role of Temporality in British Constitutional Development During the Long Nineteenth Century. A Thesis Submitted to the School of Graduate Studies In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy* (Hamilton, Ontario: McMaster University, 2011). Ryan Viera, *Time and Politics. Parliament and the Culture of Modernity in Britain and the British World* (Oxford University Press, 2015).

6 Viera, *The Time of Politics and the Politics of Time*, 47.

Skušali bomo torej razumeti dojemanje časa v moderni dobi na eni strani in politične razsežnosti ter njihove vplive na drugi strani. Osrednja teza, ki ji bomo sledili, je sledeča: V dobi moderne je čas postajal pomembna dobrina, z njim je bilo treba ravnati *racionalno* in zato je bilo treba delovati *učinkovito*. Njegovo dojemanje, vsekakor vpeto med preteklo izkušnjo in vsakokratna pričakovanja (in zato drugačno od naravnega časa), kakor pravi Reinhart Koselleck, je sovpadalo s potrebo po njegovem uravnavanju, prilagajanju prepotrebni hitrosti. Politične dimenzije časa zato ne gre zamenjevati z zgodovinskim časom.⁷ Tratenje časa je postalo negativno, njegova učinkovita izraba pozitivna. Izhajajoč iz tega postulata, se je spreminjalo dojemanje politike in političnega. *Treba je bilo delovati, ne govoriti. Dojemanje časa je tako spremenilo dojemanje politike in spodkopava deliberativni proces odločanja, ki potrebuje čas.*

Parlament je namreč institucija, nastala na robu moderne dobe, in je torej povsem ustrezala 19. stoletju. Z vse večjo demokratizacijo, širjenjem volilne pravice, vse večjo kompleksnostjo družbe in odnosov znotraj nje ter zlasti z vse hitrejšim tehnološkim razvojem pa je parlament vse bolj zadihano lovil tempo. Obseg dela je bil večji in večji, količina predpisov komaj obvladljiva, časa pa manj in manj. Težnja po prilagoditvi parlamenta sodobnemu času tako spremlja vso njegovo razvojno pot v zadnjih 150 letih in vedno znova trči ob dilemo, kako to prilagoditev doseči.

* * *

Problematiko dojemanja časa lahko opazujemo skozi vso parlamentarno zgodovino. V začetnih obdobjih angleškega parlamenta je bil ta po mnenju vlade v prvi vrsti časovna potrata in neprijetna nujnost. Najbolje bi bilo, če bi kar najhitreje opravil svoje delo, odobril davke in se razšel. Po mnenju članov parlamenta pa je seveda bil vse kaj drugega; predstavljal je »priložnost«, bodisi za zagotovitev novih privilegijev bodisi za »uživanje trenutka v soncu kraljeve pozornosti in občutku veličine«. ⁸ In za to si je veljalo vzeti čas.

V naslednjih stoletjih se je pokazalo, da ima pravzaprav le vlada ustrezne kapacitete za zagotovitev dela parlamenta. V glavnem je poskrbela, da so se njeni poslanci pravočasno znašli na kraju zasedanja in sprejemali odločitve. Potrebe po obvladovanju časa zato dolgo ni bilo; vse do 19. stoletja, ko se zgodi prelom. Zaradi notranjepolitičnih razlogov (združitve s Škotsko in Irsko, zlasti delovanje irske opozicije),⁹ še bolj pa zato, ker postane v širšem okolju pojem učinkovitost (effectiveness) osrednja politična in družbena silnica, so začeli v Westminsteru čas rigorozno nadzirati, poslance disciplinirati in jih omejevati s poslovníkom (Standing Order).¹⁰

7 Politična dimenzija časa se le delno sklada s historično, kakor bo pokazano v nadaljevanju. Pri sovpadanju gre v glavnem za preteklo izkušnjo o tem, da je časa premalo in da ga neučinkovito izrabljamo. O historičnem času gl. Reinhart Koselleck, *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts* (Stanford University Press, 2002), 100–14.

8 Paul Seaward, *A Brief History of Parliamentary Time*, <https://thehistoryofparliament.wordpress.com/2019/09/17/history-of-parliament-trusts-annual-lecture-a-brief-history-of-parliamentary-time/>.

9 Ibidem.

10 Viera, *Time and Politics*.

Podobnim procesom lahko v tistem obdobju sledimo tudi v kontinentalni Evropi, kjer so se parlamenti takrat – v 19. stoletju – v glavnem šele uveljavljali. Nemški kancler Bismarck je dolgo nasprotoval temu, da bi poslanci prejeli plačo, saj bi potem parlamenti predolgo sejali in postali neučinkovita razpravljalnica. Neplačani poslanci (iz višjih družbenih stanov) so seveda svoje delo opravili hitreje.¹¹

V avstrijskem parlamentu na Dunaju se je politični pomen obvladovanja časa najbolj očitno pokazal v burnih devetdesetih letih 19. stoletja. Takrat je beseda obstrukcija bila tista, ki je velikokrat najbolje opisala parlamentarni vsakdanjik.¹² Poslanci, ki so izvajali obstrukcijo, so izkoriščali vse možnosti poslovnika (tehnično obstrukcijo) in naposled celo nasilje (divjo obstrukcijo) za to, da bi zadržali ali onemogočili delo parlamenta. Do začetka devetdesetih let 19. stoletja – do padca parlamentarnega »železnega obroča« ministrskega predsednika grofa Eduarda Taaffeja, v katerega so bili vključeni tudi slovenski člani poslanske zbornice – so poslanci še bolj poredko posegali po njej, kasneje pa je povsem ohromila delo parlamenta. Tehnično obstrukcijo so izvajali tako, da so ob začetku vsake seje v proceduro vlagali najrazličnejše nujne predloge, peticije, interpelacije in ministrske obtožbe. Vsak nujni predlog je parlament obravnaval prednostno, in sicer tako, da so ga predlagatelji najprej prebrali in razložili, nato je sledilo poimensko glasovanje. To je seveda zahtevalo čas in pomikalo obravnavo dnevnega reda v nedoločljivo prihodnost. Če je vladni večini vendarle uspelo vzdržati pritisk nujnih predlogov in je poslanska zbornica začela obravnavo točk dnevnega reda, so obstrukcionisti posegli po novem orožju – po t. i. filibustrih, neskončno dolgih govorih.¹³ Čas je neusmiljeno tekkel.

Velika obstrukcijska vnema je parlamentarno ozračje sčasoma razvnela do te mere, da so v poslanski zbornici izbruhnili izgredi, razplamtel se je trušč, tudi udarcev, nožev in krvi ni manjkalo. Tehnična obstrukcija je takrat prerasla v divjo. Pravi »vihar v parlamentu« se je razbesnel jeseni 1897, v obdobju vlade Kazimirja Badenija. Nemške stranke so z obstrukcijo želele preprečiti sprejetje t. i. nagodbenega provizorija (podaljšanja predpisov, ki so urejali avstrijsko-ogrske odnose) in s tem strmoglaviti Badenijev kabinet. Vlada se jim je upirala na najrazličnejše načine, podpredsednik poslanske zbornice in kasnejši prvi češkoslovaški premier Karel Kramář jih je med drugim skušal fizično utruditi, zato je sklical nočno sejo, ki je trajala do naslednjega dne zvečer.¹⁴ Vsi so manipulirali s časom, toda obstrukcionisti niso popustili. V svoji neomajni zagnanosti so vztrajali naprej. 28. oktobra 1897, petnajst pred deveto zvečer – ko je parlament zasedal že deset ur – je za govornico pristopil nemški poslanec Otto Lecher iz moravskega Brna in poskrbel za teatralično noč, ki je čudovito popisana v delu Marka Twaina *Stirring times in Austria*.¹⁵ Dr. Lecher je tedaj postavil absolutni

11 Leonidas Pitamic, *Das Recht der Abgeordneten auf Diäten* (Wien – Leipzig: Wiener Staatswissenschaftliche Studien – Franz Deuticke, 1913).

12 Janez Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)* (Celje: Zgodovinsko društvo Celje in Znanstvena založba FF UL), 148–60.

13 Ibid., 155.

14 Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*, 155–59.

15 Mark Twain, »Stirring Times in Austria,« *The Man That Corrupted Hadleyburgh and Other Stories* (London, 1925), 296–336.

parlamentarni rekord, saj je nepretrgoma govoril dvanajst ur, do naslednjega jutra, in to v vrvežu, kakršnega »ni bilo slišati na tem planetu vse od časov, ko so Komanči nazadnje opolnoči presenetili belo naselbino«.

Boj za čas je postajal vse bolj ključen in vladne stranke so skušale obstrukcionistom vrniti udarec s spremembo poslovnika. Na predlog grofa Juliusa Falkenhayna so sprejeli t. i. Lex Falkenhayn, po katerem je lahko predsednik zbornice »uporne poslance« izključil s treh sej. Pri tem mu je bila v pomoč policija, ki je tako posegla proti z imuniteto zaščitenim izvoljenim predstavnikom ljudstva.¹⁶ Ko se je čas »ustavil«, so ga poglinali naprej s teptanjem poslanske svobode. A ozračje v parlamentu se temu navkljub ni spremenilo. Obstrukcionistom je uspelo dobesedno razbiti poslansko zbornico in posledično prisiliti Badenija k odstopu.

Obstrukcija v začetku 20. stoletja ni bila značilnost zgolj dunajskega državnega zbora, marveč številnih parlamentov. V britanski poslanski zbornici so dolge govore uprizarjali že omenjeni irski nacionalisti, v amerškem senatu so z obstrukcijo nastopili nasprotniki vstopa države v prvo svetovno vojno.

V jugoslovanski kraljevini, katere parlament (1919–1929) je že med obema svetovnima vojnoma veljal za »vašarišče«, za sredino, ki je odstopala od zahodnega parlamentarnega ideala, pa so poslanci še posebej pogosto ohromili delo skupščine. Intervencije predsedujočega, opomini poslancem, izključitve s sej in prekinitve sej so s svojo pogostostjo najbolj zaznamovali parlamentarno delo. Sprva so se še potrudili vsaj s proračunsko razpravo, a jih je predsednik sproti opozarjal, kako naj »govori, dolgi dve uri, v katerih se obravnava celotna vladna politika in posli vseh resorjev, v razpravi o proračunu nikoli nimajo mesta«. Ko jim je že zmanjkovalo časa (na voljo so imeli dva meseca), so prisluhnili apelu: »Ta posel lahko končamo le, če bomo redno prihajali na seje, te redno začinjali in ob tem skrajševali debato.« Po letu 1925 pa je bilo delo skupščine povsem paralizirano. Skupščinska statistika je bila porazna, sprejet ni bil skoraj noben pomembnejši zakon; *učinkovitost* je bila na dnu. Večino pripravljenih, a nesprejetih zakonov je nato uveljavila vlada po suspenzu parlamenta in vzpostavitvi diktature kralja Aleksandra po januarju 1929.¹⁷

V vzhodnih srednjeevropskih državah je boj za čas po drugi svetovni vojni izginil iz uporabe in političnega jezika. V socialistični Jugoslaviji z enostrankarsko parlamentarno formo ni bilo potrebe po obvladovanju časa, saj so bile seje vnaprej dogovorjene, pripravljene, govori so se v glavnem brali in pritrjevali predlaganemu.¹⁸ Zamišljena forma, še posebej tista, temelječa na ustavi iz leta 1974, je bila skorajda idealna parlamentarna forma. Delegati, predstavniki z imperativnim mandatom, so vsak iz svoje sredine predstavili relevantna stališča. A za takšno parlamentarno formo lahko uporabimo izraz, ki ga je uporabila Adéla Gjuričová za češkoslovaški socialistični parlament

16 Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*, 158–60.

17 Jure Gašparič, *IZZA parlamenta. Zakulisje jugoslovanske skupščine 1919–1941* (Ljubljana: Modrijan, 2015), 40, 41, 49–66.

18 Jure Gašparič, »Slovenian Socialist Parliament on the Eve of the Dissolution of the Yugoslav Federation. A Feeble »Ratification Body« or Important Political Decision-maker?«, *Prispevki za novejšo zgodovino [Complex Parliaments in Transition. Central European Federations Facing Regime Change]* 55, št. 3 (2015): 41–59.

– bila je preveč idealna, da bi bila zares pravi parlament (too ideal to be a parliament). V socialističnih skupščinah je bilo preprosto premalo konfrontacije.¹⁹ Posledično tudi ni bilo občutka, da je časa premalo.

Skupščinska/parlamentarna kultura se je začela spreminjati konec osemdesetih let 20. stoletja, ko je v procesu razpadanja jugoslovanske države in vse večje demokratizacije skupščina postala odločujoč politični forum.²⁰ In v novi skupščini je postal nadzor nad časom znova aktualen.

* * *

Po aprilu 1990 so se dokončno spremenila razmerja med delegati in nato poslanci, povrh vsega pa je tudi obseg zakonodajnega dela dosegel impresivne številke, sploh v letih, ko se je izgrajevala država in ko so se sprejemali številni evropski zakoni. Več parlamentarnih aktov je seveda bilo treba sprejeti z več besedami, zato se je v parlamentu več govorilo. Povrh vsega je razprava mestoma spominjala na prikazane primere iz 19. in zgodnjega 20. stoletja, zlasti zaradi instituta *replike* so se razvneli pogosti besedni dvoboji. V začetku je namreč moral predsedujoči poslancu, ki je zahteval besedo, »da bi opozoril na napako ali popravil navedbo, ki po njegovem mnenju ni točna in je povzročila nesporazum ali potrebo po osebem pojasnilu«, ²¹ dati besedo takoj. Tako je lahko poslanec s sklicevanjem na nesporazum hipoma vskočil v razpravo. Le dvig roke in beseda replika sta zadostovala. Uporaba je zlasti v prvih mandatih bila izjemno pogosta in je *jemala veliko časa*, njena interpretacija pa je bila med poslanci in tudi pri vodstvu parlamenta izjemno široka. Klasičnih filibustrov sicer ni bilo, edina izjema je bil poslanec Ivo Hvalica. Januarja 1995 je o igralništvu na pamet govoril več kot štiri ure. S tem je poskrbel za javno prepoznavnost problematike, kar si je zadal za enega od ciljev svojega nastopa.²² Hvaličevi govori na izust sicer niso bili obče pravilo, saj so številni poslanci svoje vnaprej pripravljene govore brali.

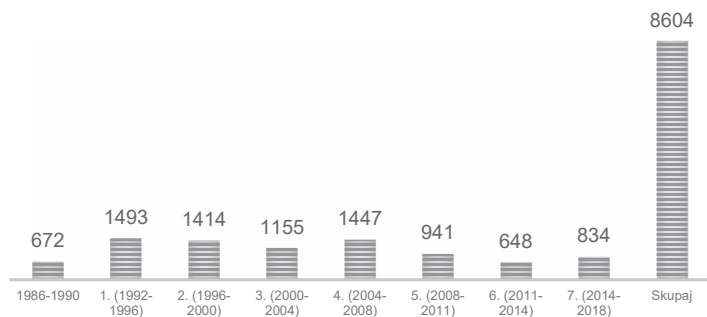
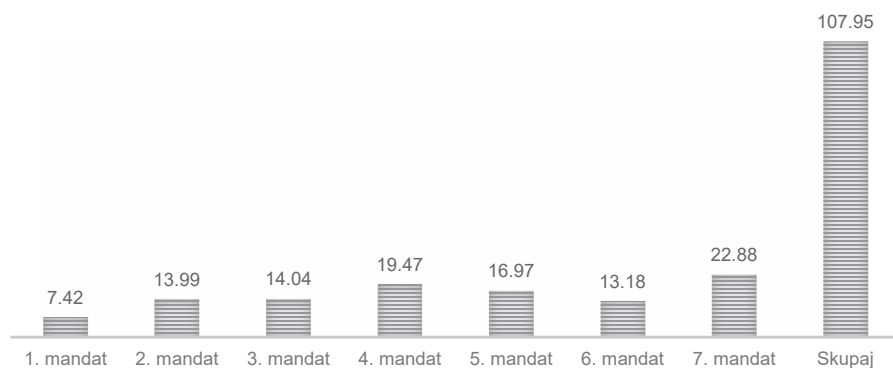
Razen v šestem mandatu je ves čas raslo tudi število poslanskih vprašanj in pobud, o katerih so spraševalci praviloma zahtevali še parlamentarno razpravo. Poleg interpelacij in preiskovalnih komisij so ravno poslanska vprašanja postala eno osrednjih orožij opozicije.

19 Adéla Gjuríčová, »Too Ideal to Be a Parliament: The Representative Assemblies in Socialist Czechoslovakia, 1948–1989,« *The Ideal of Parliament in Europe since 1800*, ur. Remieg Aerts et al. (Palgrave-Macmillan, 2019), 199–218.

20 Miran Potrč, *Klic k razumu. Spomini* (Ljubljana: Modrijan, 2014), 116–71.

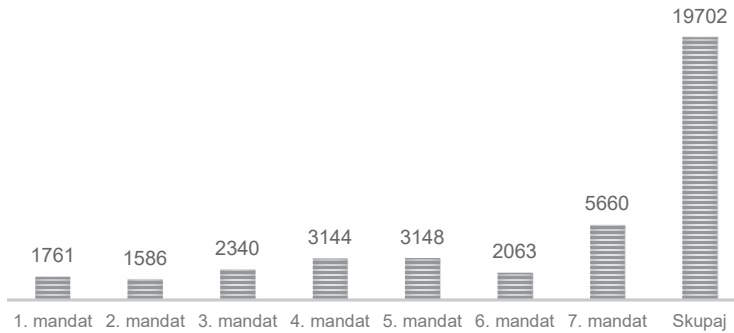
21 *Uradni list RS*, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora, §70.

22 Ivo Hvalica, *Zadnja replika* (Ljubljana: Promag, 2002), 113–15.

Graf 1: Obseg zakonodajnega dela slovenskega parlamenta od leta 1992 do leta 2018²³Graf 2: Število spregovorjenih besed (izraženih v milijonih) po mandatih (le poslanke in poslanci, ki niso predsedovali seji, brez gostov, članov vlade ipd.)²⁴

23 Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1992–1996 (Ljubljana: Državni zbor, 1996). Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1996–2000 (Ljubljana: Državni zbor, 2000). Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2000–2004 (Ljubljana: Državni zbor, 2004). Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2004–2008 (Ljubljana: Državni zbor, 2008). Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2008–2011 (Ljubljana: Državni zbor, 2012). Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2011–2014 (Ljubljana: Državni zbor, 2014). Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2014–2018 (Ljubljana: Državni zbor, 2018).

24 Andrej Pančur, Tomaž Erjavec, Mihael Ojsteršek, Mojca Šorn in Neja Blaj Hribar, *Slovenian Parliamentary Corpus (1990–2018) siParl 2.0*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI (2020), <http://hdl.handle.net/11356/1300>.

Graf 3: Število zastavljenih poslanskih vprašanj in pobud²⁵

* * *

Ob vsestranski rasti obsega dela se velja vprašati, kako so se s tem soočali poslanci. S pomočjo možnosti, ki jih danes raziskovalcu nudi korpusna lingvistika, sem s pomočjo konkordančnika NoSketchEngine v besedilnem korpusu siParl 2.0,²⁶ ki vsebuje vse dobesedne zapise sej Državnega zbora Republike Slovenije od prvega do sedmega mandata (1992–2018), zapise sej delovnih teles in kolegija predsednika od drugega do sedmega mandata (1996–2018) ter še zapise zadnjega mandata Skupščine (socialistične) Republike Slovenije (1990–1992), poiskal nekaj tipičnih fraz in izrazov, ki so se pogosto uporabljali v parlamentu in izražajo dožemanje poslanskega zbora (*čim prej, hitrost, učinkovito, neučinkovito, racionalen, čas je*). Za vsako izmed njih sem nato uporabil tehniko luščenja kolokacij; ustvaril sem seznam besed, ki se neposredno ob jedrni besedi (pred njo in za njo), povezani s časom, pojavljajo pogosteje kot naključno.²⁷ Za določanje trdnosti sem uporabil statistično mero logDice.²⁸

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Uporabljeno okno za izračun kolokacij je + ali –5 besed. V tabeli niso prikazane leme, marveč besedne oblike, saj ima v tem primeru takšen prikaz dodatno povednost. Precej oblik je namreč v 3. osebi. Ključno je bilo, da *nekdo* čimprej predloži, pripravi, sprejme ... (četudi parlament). Precej oblik je tudi nedoločniških, saj je bilo treba, nujno ... nekaj čimprej sprejeti, urediti ...

²⁸ Darja Fišer in Kristina Pahor de Maiti, »'Prvič, sem političarka in ne politik, drugič pa ...' Korpusni pristop k raziskovanju parlamentarnega diskurza,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 61, št. 1 (2021): 144–79, zlasti 172, 173.

Tabela 4: Čimprej – kolokacijski kandidati²⁹

		<u>Cooccurrence count</u>	<u>Candidate count</u>	<u>logDice</u>
<u>p</u> <u>N</u>	predloži	147	4.480	8,691
<u>p</u> <u>N</u>	čimprej	103	7.057	7,890
<u>p</u> <u>N</u>	pripravi	302	43.764	7,602
<u>p</u> <u>N</u>	sprejme	218	33.481	7,457
<u>p</u> <u>N</u>	sprejeti	291	47.717	7,440
<u>p</u> <u>N</u>	sprejmemo	136	20.278	7,343
<u>p</u> <u>N</u>	reši	56	4.257	7,327
<u>p</u> <u>N</u>	pridemo	87	13.227	7,126
<u>p</u> <u>N</u>	uredi	67	9.129	7,073
<u>p</u> <u>N</u>	uvrsti	45	4.476	6,984
<u>p</u> <u>N</u>	priti	91	18.062	6,884
<u>p</u> <u>N</u>	začeti	53	8.625	6,780
<u>p</u> <u>N</u>	pristopi	33	2.844	6,754
<u>p</u> <u>N</u>	čimbolj	30	2.195	6,713
<u>p</u> <u>N</u>	začne	69	14.817	6,684
<u>p</u> <u>N</u>	pride	161	46.001	6,632
<u>p</u> <u>N</u>	proceduro	54	11.154	6,593
<u>p</u> <u>N</u>	dobimo	68	16.739	6,542
<u>p</u> <u>N</u>	Skupščini	25	1.951	6,488
<u>p</u> <u>N</u>	posreduje	27	3.423	6,383
<u>p</u> <u>N</u>	spraviti	31	5.040	6,378
<u>p</u> <u>N</u>	zaključimo	30	5.166	6,316
<u>p</u> <u>N</u>	vlado	82	26.598	6,314
<u>p</u> <u>N</u>	pripraviti	48	12.883	6,293
<u>p</u> <u>N</u>	urediti	70	22.225	6,285
<u>p</u> <u>N</u>	rešiti	53	15.301	6,272

29 Čim prej in čimprej se pojavita 22.988-krat. – Pančur, Erjavec, Ojsteršek, Šorn in Blaj Hribar, *Slovenian Parliamentary Corpus (1990–2018) siParl 2.0*.

Tabela 5: Učinkovito – kolokacijski kandidati³⁰

		<u>Cooccurrence count</u>	<u>Candidate count</u>	<u>logDice</u>
p N	rabo	436	3.414	9,551
p N	hitro	762	32.807	9,010
p N	delovanje	661	29.133	8,918
p N	upravljanje	395	13.813	8,780
p N	bolj	2.542	190.771	8,656
p N	izvajanje	531	28.582	8,620
p N	uspešno	363	16.469	8,533
p N	energije	328	14.149	8,495
p N	racionalno	212	5.462	8,364
p N	transparentno	193	4.490	8,296
p N	gospodarno	159	1.384	8,259
p N	hitreje	204	7.991	8,145
p N	kakovostno	144	2.517	8,023
p N	ukrepanje	148	3.170	8,011
p N	čim	540	55.340	7,962
p N	varstvo	267	21.183	7,893
p N	sredstvo	131	3.010	7,848
p N	črpanje	138	4.336	7,823
p N	zagotoviti	313	29.994	7,812
p N	učinkovito	195	14.715	7,718
p N	sodstvo	124	3.974	7,696
p N	delo	787	114.246	7,633
p N	pregledno	96	1.810	7,495
p N	kvalitetno	130	8.135	7,486
p N	zakonito	97	3.394	7,385
p N	zagotovi	132	11.035	7,342
p N	najbolj	378	64.691	7,268

.....
 30 Učinkovito in učinkovitost se pojavita 29.725-krat. – Ibid.

Tabela 6: Hitrost – kolokacijski kandidati³¹

<u>p</u> <u>N</u>		<u>Cooccurrence count</u>	<u>Candidate count</u>	<u>logDice</u>
<u>p</u> <u>N</u>	kilometrov	414	6.021	10,229
<u>p</u> <u>N</u>	uro	289	9.216	9,351
<u>p</u> <u>N</u>	km	97	1.324	8,911
<u>p</u> <u>N</u>	hitrost	105	2.059	8,873
<u>p</u> <u>N</u>	hitrosti	92	2.334	8,629
<u>p</u> <u>N</u>	prekoračitev	68	553	8,577
<u>p</u> <u>N</u>	160	63	1.467	8,257
<u>p</u> <u>N</u>	konstrukcijsko	46	85	8,134
<u>p</u> <u>N</u>	vožnje	55	1.294	8,099
<u>p</u> <u>N</u>	prekoračitve	46	370	8,060
<u>p</u> <u>N</u>	dovoljene	45	890	7,901
<u>p</u> <u>N</u>	25	140	13.978	7,896
<u>p</u> <u>N</u>	naselju	43	646	7,893
<u>p</u> <u>N</u>	alkohol	44	937	7,857
<u>p</u> <u>N</u>	svetlobno	36	98	7,777
<u>p</u> <u>N</u>	učinkovitost	74	6.725	7,658
<u>p</u> <u>N</u>	učinkovitosti	71	6.620	7,611
<u>p</u> <u>N</u>	sprejemanja	85	9.079	7,599
<u>p</u> <u>N</u>	neprilagojena	28	52	7,427
<u>p</u> <u>N</u>	vlakov	30	499	7,410
<u>p</u> <u>N</u>	postopka	187	30.863	7,405

31 Ibid.

Tabela 7: Racionalen – kolokacijski kandidati

		<u>Cooccurrence count</u>	<u>Candidate count</u>	<u>logDice</u>
<u>P</u> <u>N</u>	obnašati	163	1.754	9,494
<u>P</u> <u>N</u>	gospodarno	128	1.384	9,219
<u>P</u> <u>N</u>	rabo	118	3.414	8,736
<u>P</u> <u>N</u>	učinkovito	211	14.715	8,407
<u>P</u> <u>N</u>	racionalno	107	5.462	8,301
<u>P</u> <u>N</u>	obnašajo	63	944	8,290
<u>P</u> <u>N</u>	porabo	120	7.650	8,207
<u>P</u> <u>N</u>	obnašali	57	968	8,140
<u>P</u> <u>N</u>	smotrno	78	3.886	8,066
<u>P</u> <u>N</u>	ekonomično	47	331	8,008
<u>P</u> <u>N</u>	obnašanje	49	1.245	7,863
<u>P</u> <u>N</u>	čimbolj	53	2.195	7,790
<u>P</u> <u>N</u>	trošenje	40	650	7,700
<u>P</u> <u>N</u>	obnaša	44	1.399	7,676
<u>P</u> <u>N</u>	skrajno	54	4.891	7,391
<u>P</u> <u>N</u>	bolj	967	190.771	7,333
<u>P</u> <u>N</u>	obnašamo	33	1.054	7,333
<u>P</u> <u>N</u>	optimalno	37	2.134	7,283
<u>P</u> <u>N</u>	pametno	57	6.737	7,236

Tabela 8: Neučinkovito – kolokacijski kandidati

		<u>Cooccurrence count</u>	<u>Candidate count</u>	<u>logDice</u>
<u>P</u> <u>N</u>	negospodarno	18	522	8,713
<u>P</u> <u>N</u>	neuspešno	15	876	8,126
<u>P</u> <u>N</u>	prepočasno	9	204	8,083
<u>P</u> <u>N</u>	nestrokovno	11	670	7,858
<u>P</u> <u>N</u>	nepravično	11	681	7,848
<u>P</u> <u>N</u>	sodstvo	30	3.974	7,661
<u>P</u> <u>N</u>	izkazala	15	1.645	7,603
<u>P</u> <u>N</u>	počasno	6	303	7,373
<u>P</u> <u>N</u>	nedosledno	6	306	7,369
<u>P</u> <u>N</u>	neracionalno	10	1.144	7,336

Tabela 9: Čas je ... – kolokacijski kandidati

		<u>Cooccurrence count</u>	<u>Candidate count</u>	<u>logDice</u>
P N	potekel	411	3.343	10,320
P N	Skrajni	207	628	9,761
P N	skrajni	194	3.403	9,229
P N	Ves	124	1.604	8,852
P N	zadnjem	359	22.692	8,621
P N	minilo	69	1.885	7,961
P N	trajalo	61	2.905	7,629
P N	vmesnem	55	1.970	7,620
P N	ves	175	22.544	7,591
P N	Pred	116	13.508	7,521
P N	Nekaj	97	10.432	7,495
P N	koliko	397	66.242	7,468
P N	Dolgo	38	380	7,362
P N	omejen	47	2.392	7,329
P N	Zadnji	44	1.914	7,307
P N	tistem	154	33.762	6,945
P N	dragocen	28	483	6,902
P N	Svoj	30	1.192	6,874
P N	kratkem	63	10.723	6,848
P N	Zadnje	29	1.103	6,841
P N	kolikem	25	265	6,780
P N	minil	23	350	6,643
P N	kolikšnem	23	376	6,639
P N	današnjem	31	3.031	6,635
P N	govora	74	17.537	6,615
P N	dovolj	190	56.763	6,605
P N	preteklo	27	2.078	6,577
P N	Med	54	11.453	6,568
P N	nedoločen	26	2.252	6,496
P N	poteklo	21	505	6,483
P N	V	900	327.334	6,462
P N	dolgo	72	21.836	6,345
P N	Vaš	21	1.371	6,329
P N	delovni	37	8.149	6,304
P N	Koliko	34	6.909	6,304
P N	začnemo	37	8.420	6,279
P N	Čas	22	2.135	6,273
P N	zlato	19	904	6,26

Kolokacije takoj pokažejo, da je treba reči »čimprej« »predložiti«, »pripraviti«, »sprejeti«, »rešiti«, »urediti«, »uvrstiti«, »spraviti« ipd. Čimprej pomeni v čim krajšem času, torej hitro. Hitrost pa je po naslednji kolokaciji tesno zvezana z »učinkovitostjo«, ³² ta pa je tista, ki stoji skupaj z »uspešnostjo«, »gospodarnostjo« in »racionalnostjo«. O učinkovitosti se je sicer vsebinsko največ govorilo pri obravnavanju sodstva, a raba teh besed pri ostalih družbenih sistemih – torej konkretno sodstvu – kaže na odnos poslancev do vprašanja učinkovitosti, racionalnosti ... »neučinkovito« je »neuspešno« in »neracionalno«; »nestrokovno«, »nepravično« in »prepočasno«.

Če za potrebe tega članka obidemo vprašanja pravičnosti in strokovnosti in se osredotočimo na racionalnost in hitrost (ter uspešnost), lahko po podrobni analizi in branju razprav skorajda med vse tri kategorije postavimo enačaj. *Neučinkovito* = *neracionalno* = *počasno*. In če to logiko dojemanja temporalnosti ali časovnosti preslikamo v dojetanje politike, brez zadržkov sklepamo, da bi bil tisti parlament, ki bi sprejel pomemben sistemski zakon v soglasju s poglobljenimi deležniki in po poglobljeni razpravi med političnimi akterji, a bi zanj porabil izjemno veliko časa, neučinkovit in prepočasen. »Dobro« rešitev bi sprejemal predolgo, danes pa je čas »dragocen« in »zlato«. V parlamentu je čas še največkrat »skrajni«. Mestoma sicer opazimo zavedanje, da je prevelika hitrost sprejemanja zakonov škodljiva, pri čemer pa gre skoraj zmeraj za očitek opozicije.

Pogostejše kot svarila o hitrosti sprejemanja predpisov so bile trditve, da »samo govorimo« (kakor da ni to osrednji smisel parlamenta), da je treba preiti »od besed k dejanjem«, da »nimamo časa«, da nekdo parlamentu »jemlje čas«, da je sedenje v dvorani »potrata časa« ipd. Zelo pogosta je bila fraza »bom kratek«, ³³ ki je gotovo rabljena kot retorična figura, a je prav zato še posebej povedna, saj opozarja na ukoreninjeno zavedanje, da čas neusmiljeno teče. Sama beseda čas se v vseh sklonih v parlamentu pojavi kar 262.964-krat. ³⁴

* * *

Potreba po uravnavanju časa je glede na zapisano torej več kot očitna. In kako po mnenju poslancev uravnavati čas v parlamentu? Tudi danes še zmeraj tako kot v zgodnjih obdobjih parlamentarizma; s pomočjo pravil, s pomočjo *poslovnika*. Ideja o smotrnosti pravil, ki bi jim naj sledil parlament pri svojem delu, je namreč stara toliko kot prvi protoparlamenti. Množica ljudi, ki se je sestala, razpravljala in odločala, je seveda morala osmisliti določene norme, sicer bi se smisel parlamenta izgubil v kofoniji zvokov gorečih parlamentarcev. Srednjeveški angleški parlament je zato sprva sledil pravilom sodnega procesa, iz katerega so se postopoma razvile specifične prakse dela in organizacije parlamenta. Pri tem so bila v ospredju prizadevanja po varovanju

³² Pri hitrosti so prvi kolokacijski kandidati tisti, ki zadevajo fizikalno hitrost in problematiko varnosti v prometu, npr. kilometrov na uro, prekoračitev, vožnja, dovoljena ipd.

³³ Uporabljena je bila 1750-krat.

³⁴ Ibid.

svobode govora, avtonomije poslancev in parlamenta ter seveda zagotavljanje razumne, enakopravne in predvsem vodene razprave. Ta naj bi končno transparentno in vsestransko peljala k sprejetju določene odločitve.³⁵ Govorjenje tjavendan nikdar ni sodilo v parlamentarni ideal.

K tem temeljnim smislom še vedno težijo vsi poslovniki sodobnih parlamentov, a pri tem obenem bolj in bolj uravnavajo in omejujejo razpoložljivi čas. Ko se poslanski zbornici dozdeva, da je čas še posebej dragocen, so časovne omejitve še izrazitejše. Poslanci dunajskega parlamenta so tako v zadnjih vzdihljajih habsburške monarhije junija 1917 s še zadnjo spremembo poslovnika omejili razpravo na deset minut. V želji po iskanju rešitev potapljajoče se barke so želeli biti »učinkovitejši«.³⁶

Poslanci na novo konstituiranega Državnega zbora Republike Slovenije spomladi leta 1993, ko so sprejemali svoj prvi poslovnik, podobnih tektonskih premikov kot njihovi kolegi sedem in pol desetletij prej niso zaznavali. Dela so se lotili zagnano in preudarno, pod vodstvom izkušenega parlamentarca Mirana Potrča, v sodelovanju s številnimi strokovnjaki in po tehtanju primerljivih rešitev iz tujine. Potrč je ob predstavitvi osnutka dejal, kako je njegova vsebina »izjemnega pomena za demokratičnost, učinkovitost in kvaliteto sprejemanja odločitev; za urejanje odnosov med posameznimi vejami oblasti, predvsem med zakonodajno in izvršno oblastjo; za način strokovnega in javnega preverjanja predlaganih rešitev; za vlogo, položaj in odgovornost poslancev, delovnih teles državnega zbora in njegovega predsednika«.³⁷ Omenil je učinkovitost, a ob boku demokratičnosti in kakovosti sprejetih odločitev. Z regulacijo časa se poslanci tedaj dejansko niso pretirano ukvarjali, razprava se je razvnela le ob predlogu opozicije, ki je želela pravico zahtevati razpravo v plenumu o odgovoru predsednika vlade ali ministra na poslansko vprašanje, če bi bili z njim nezadovoljni.³⁸

Prvi poslovnik se je uporabljal kar devet let, a je bil vmes sedemkrat spremenjen. Večina sprememb ni temeljiteje spreminjala njegovih smernic,³⁹ je pa že prva med njimi, decembra 1994, zadevala problematiko časa. Tedaj je bil med drugim uveden tudi skrajšani postopek sprejemanja zakonov,⁴⁰ ki je bil enak dotlej znanemu hitremu postopku, a so bili razlogi zanj drugačni.⁴¹ Praksa je pokazala, da so poslanci izjemno pogosto sprejemali zakone po hitrem ali skrajšanem postopku, četudi niso bili zmeraj podani zadosti utemeljeni razlogi zanj. Posledica je bila »stihijska« obravnava zadev, ki je vodila v »manj kvalitetne rešitve«.⁴²

35 Jan Wintr, *Česká parlamentní kultura* (Praha: Auditorium, 2010), 24–26.

36 Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*, 256.

37 Državni zbor Republike Slovenije, Dobesedni zapis seje z dne 13. 4. 1993.

38 Potrč, *Klic k razumu*, 197.

39 Poslovnik je bil spremenjen leta 1994, nato 1996 (cilj spremembe je bilo izboljšati prisotnost poslancev na sejah) in v letih 1997, 2000 in 2001.

40 Obravnavo po skrajšanem postopku je dopuščal tudi poslovnik dunajskega državnega zbora, a sta morali zanj glasovati vsaj dve tretjini poslancev. Možnost za izglasovanje skrajšanja je tako bila majhna, toda poslanci so vendarle velikokrat postavljali takšne predloge. Razlog je bil v tem, da so morali vsak predlog za skrajšanje nemudoma obravnavati, kar je omogočalo izvajanje tehnične obstrukcije. Poslanci so tako ovirali delo parlamenta. – Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*, 254.

41 *Uradni list RS*, 80/1994, Spremembe in dopolnitve Poslovnika Državnega zbora.

42 Jožica Velišček, »Dejstva in okoliščine, ki so oziroma vplivajo na učinkovitost dela Državnega zbora,« *Državni zbor Republike Slovenije 1992–2002* (Ljubljana, 2002), 157.

Številne spremembe poslovnika in prav tako množične razlage njegove vsebine so skupaj z dotedanjo skoraj desetletno parlamentarno izkušnjo leta 2001 naposled pripravile poslance k razpravi o celoviti reformi poslovnika. Sprejeli so ga naslednje leto, aprila 2002. Novi poslovnik je uvajal precej sprememb, med najpomembnejše so sodile »obča racionalizacija zakonodajnega postopka«⁴³ in hkratno večanje vloge delovnih teles, vodij poslanskih skupin in kolegija predsednika državnega zbora (organa, ki ga sestavljajo vodje poslanskih skupin) ter njihove konkretne moči.⁴⁴ Delo parlamenta naj bi posledično bilo predvidljivejše in bolj tekoče, moč vsakokratne koalicije pa večja. Če se z zadnjim opozicija razumljivo nikakor ni mogla strinjati, so se po drugi strani z racionalizacijo vsaj načeloma strinjale vse poslanske skupine. Opozarjale so – kot je zelo povedno povzel novinar časnika *Dnevnik* –, da je »v našem državnem zboru vse preveč praznega teka, preveč ponavljanja enih in istih stališč, preveč govorenja ne samo mimo dnevnega reda, ampak tudi pogovarjanja gluhih ... Skratka, povedano v ekonomističnem jeziku, porabi se preveč časa na enoto proizvoda, v jedrnatem kmečkem jeziku pa bi temu lahko rekli, da se preveč mlati prazno slamo.«⁴⁵ Osrednje značilnosti tedanje razgrete razprave in nato novega poslovnika tako že odsevajo tisto dožemanje časa, ki ga potrjujejo zgornje tabele. Zaradi časovne stiske v moderni dobi mora biti parlamentarno delo hitrejše, predvidljivejše in učinkovitejše.⁴⁶

Raznoteri argumenti in prepričevanja o nujnosti »racionalizacije« so v glavnem problematizirali predlagane konkretne rešitve, ob tem pa so v političnem prostoru skoraj neslišno zavela tudi opozorila, da vseh težav sodobnega časa s poslovníkom ne bo mogoče rešiti. Tone Anderlič, vodja tedaj najmočnejše poslanske skupine, je – braneč poslovnik – po vseh trdih in jasnih stališčih, da je slovenski zakonodajni postopek neprimeren, dejal, kako vendarle računa, da »se bo politična kultura v državnem zboru ustrezno popravila, da ne bo več poskusov namernih zavlačevanj, in če smem reči, da ne bo pri poslancih v ospredju ‚show‘.«⁴⁷

Politična praksa v naslednjih desetletjih je pokazala, da potreba po racionalnosti ni usihala. Na eni strani je bila vse bolj pogosto slišana sintagma »glasovalni stroj«, s katero je opozicija očitala vsakokratni koaliciji, da krni načela deliberacije, na drugi strani se je števec zakonov, sprejetih po nujnem postopku, neumorno vrtel naprej. V Centru za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij so leta 2013 celo zapisali, da »z vidika oblikovanja vsebine zakonov državni zbor tako ni mesto, kjer se demokratični proces začne, ampak mesto, kjer se v resnici konča.«⁴⁸ Temu mnenju je

43 Redni zakonodajni postopek je še vedno obsegal tri branja, s tem, da se prvo branje opravi že s posredovanjem predloga zakona poslancem. V praksi se tako dejansko opravita le dve obravnavi, prva pa zgolj, če to posebej zahteva vsaj deset poslancev. Poslovnik je ravno tako še naprej predvideval uporabo skrajšanega postopka in nujnega postopka (v prejšnjem poslovníku hitrega postopka).

44 Danica Fink Hafner in Alenka Krašovec, »Modernizacija Državnega zbora Republike Slovenije in razvoj poslovnika,« v: *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010* (Ljubljana: Državni zbor, 2010), 200.

45 Jože Poglajen, »Anderličev kolegij,« *Dnevnik*, 2. 4. 2002.

46 Po letu 2002 je bilo sprememb poslovnika precej manj, največja je zadevala »evropsko« uskladitev z lizbonsko pogodbo leta 2010 – *Uradni list RS*, 105/2010, Spremembe in dopolnitve Poslovnika Državnega zbora.

47 Jože Poglajen, »Parlamentarna ura se vrača,« *Dnevnik* 11. 9. 2001.

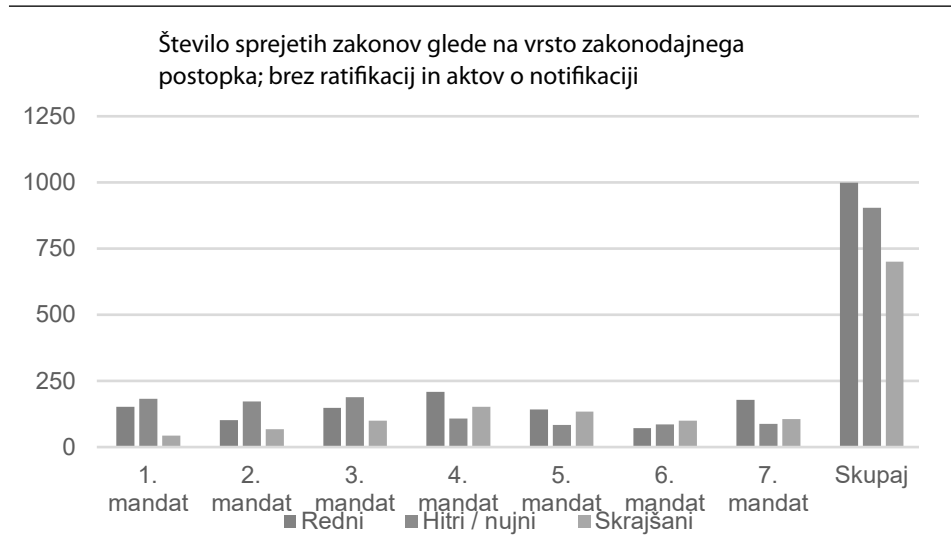
48 Tatjana Pihlar, »Ko steče strankarski glasovalni stroj, javnost nima več besede,« *Dnevnik*, 9. 12. 2013.

leta 2014 pritrtil tudi ključni tvorec prvega poslovnika: »Novi poslovnik je samo navidezno povečal vlogo DZ v zakonodajnem postopku, saj vlada v navezavi z vladno koalicijo dejansko obvladuje celotni zakonodajni postopek in ne le onemogoča sprejem kakršnekoli rešitve, ki ni po meri vlade, temveč celo otežuje razpravo o tem. Opozicija je tako [...] ostala močna le še pri zahtevah za razpravo o aktualnih vprašanjih v DZ. Ocenjujem, da opozicija zato to pravico zlorablja celo za razpravo o vprašanjih, ki niso v pristojnosti odločanja DZ, v vsakem primeru pa z neproduktivnimi in izsiljenimi razpravami ne koristi uspešnemu delu in ugledu DZ.«⁴⁹

Tabela 10: Glasovalni stroj – frekvenca po mandatih

Legislative period (in Slovene)	Frequency	Rel [%]	Items: 8 Total frequency: 316
P N	7. mandat (2014-08-01 – 2018-06-21)	104	169.20
P N	4. mandat (2004-10-22 – 2008-10-14)	61	117.70
P N	5. mandat 2008-10-15 – 2011-12-15)	36	77.50
P N	6. mandat (2011-12-16 – 2014-07-31)	35	95.20
P N	11. sklic (1990-05-08 – 1992-12-23)	27	163.10
P N	2. mandat (1996-11-28 – 2000-10-26)	23	52.50
P N	3. mandat (2000-10-27 – 2004-10-21)	16	38.80
P N	1. mandat (1992-12-23 – 1996-11-27)	14	80.90

49 Potrč, *Klic k razumu*, 199.

Tabela 11: Število sprejetih zakonov glede na vrsto zakonodajnega postopka⁵⁰Tabela 12: Število besed, izrečenih na različnih vrstah seje⁵¹Korpus: **siParl 2.0 (parlament 1990–2018)**

Total number of items: 7

Total frequency: **240.192.963**

<u>session.type</u>	<u>frekvenca</u>
Redna seja	165.038.884
Nujna seja	41.323.933
Izredna seja	30.037.342
Javna predstavitev mnenj	2.366.504
Posebna seja	1.151.063
Redna seja Nujna seja	221.615
Slavnostna seja	53.622

.....
 50 Kot v opombi 24.

51 Pančur, Erjavec, Ojsteršek, Šorn in Blaj Hribar, *Slovenian Parliamentary Corpus (1990–2018) siParl 2.0*.

* * *

Čas je nedvomno sila, ki po eni strani oblikuje, po drugi pa (tudi danes) določa našo percepcijo političnega.⁵² V političnem življenju so ga politični akterji vseskozi poskušali obvladovati, nadzorovati, regulirati, zanj so se bojevali, obenem pa so se z njim bojevali za svoje politične cilje. Včasih se je parlament sestal, pretresel pomembne reči in se razšel. Zdaj ves čas zaseda in je hkrati preobremenjen. Pojavljajo se težnje po »racionalizaciji« del, po programiranju, včasih se zgodijo zdrsi v smer omejevanja razprave in samega smisla parlamenta.

To prepričanje temelji na dojemanju časa. Pretekla izkušnja z izrabo časa naj bi bila slaba (EU je nenehno opozarjala na problematičen zakonodajni postopek, poslanci so bili prepričani, da je bilo veliko praznega teka, ponavljanj ipd.), a vendar je parlament svoje delo opravil. Pričakovanje je bilo, da bo z »racionalizacijo« bolje. Toda onkraj horizonta ni bilo bistveno bolje, četudi se je marsikaj spremenilo, vse dokler nismo dosegli točke, ko je v nenavadnih političnih razmerah, v času manjšinske vlade in epidemije covid-19, postala parlamentarna demokracija popolnoma odveč in popolna potrata časa, saj vlada najraje vlada z vladnimi odloki, kjer pač ne potrebuje sodelovanja parlamenta.

Odločitve je treba sprejemati hitro, ljudstvo jih pričakuje takoj, so pogosto izražene krilatice, ki v bistvu spodkopavajo zaupanje v časovno potraten sistem parlamentarne demokracije. Sodobni parlament je institucija 19. stoletja, nastala na pragu moderne dobe, v habsburški monarhiji sočasno z železnico. In medtem ko je železna cesta viharno stopnjevala bitje ure, naznanila industrijsko dobo, stampedo tehnološkega napredka in povsem nove vzorce življenja, poslovanja in obnašanja, je parlament ostajal skorajda nespremenjen. Iz desetletja v desetletje nekoliko bolj moderniziran, podprt s strokovnimi službami, z urejenim statusom poslanca in jasnimi postopki, a vendar v idejnem bistvu zelo podoben zbornici, ki jo je 1. maja 1861 v 17-minutnem govoru prvič nagovoril mladi cesar Franc Jožef.

Britanski zgodovinar Ryan Viera je v svoji izjemno prepričljivi študiji o temporalnosti, o dojemanju časa v Westminsteru, na koncu skoraj nostalgичno zapisal, kako se lahko sodobna britanska parlamentarna demokracija, zazrta v prihodnost, kdaj pa kdaj ozre tudi v preteklost. V edvardijanski dobi v začetku 20. stoletja, ko je bilo hlepenje po hitrosti na višku, se je v politični razpravi kljub vsemu uveljavilo več idej, ki so nasprotovale »rezultatskemu« momentu v politiki, in iskalo več racionalnosti drugje, v delovanju širšega političnega spektra.⁵³

Sodobno dojetje časa nedvomno zahteva pretehtan razmislek o racionalnosti, o razumnem pristopu k reševanju skupnih zadev in upravljanju države, toda preprostega enačaja med racionalnostjo in hitrostjo nikakor ne moremo postaviti. K racionalnosti lahko po eni strani pripomore bolj programiran pristop k delu, včasih nekaj več »tehnološke« dovršenosti v političnem delu, a poglobljena reforma, ki bi

⁵² Michael J. Shapiro, *Politics and Time* (Wiley: Polity Press, 2016).

⁵³ Viera, *The Time of Politics and the Politics of Time*, 268.

parlamentarno »zgradbo« 19. stoletja akomodirala 21. stoletju, temelji na rešitvi istih vprašanj, s kakršnimi so se spopadali ob koncu 19. stoletja. *Kako v dobi, kjer štejeta učinkovitost in hitrost, upravljati državo?* V prvi vrsti z ustreznimi vzorci političnega obnašanja, s političnimi akterji, ki bodo razumeli svojo vlogo znotraj ideje in prakse parlamentarne demokracije. Še najboljši in tehnološko najbolj dovršen politični sistem seveda ne more funkcionirati, če ga akterji ne izvajajo, kar je očitno na podlagi prikaza skupščine v obdobju jugoslovanske kraljevine in še prej dunajskega parlamenta. Obstrukcijam in pretepom so se postavljali po robu z Lex Falkenhayn, s spremembami poslovnika, v Jugoslaviji naposled z diktaturo.

Nezavedno priseganje na učinkovitost utegne voditi zgolj v nadaljnje spremembe poslovnika, ki pa problema ne bodo v celoti rešile. Dve od mogočih nadaljnjih postopkovnih sprememb se kažeta v spodnji statistiki: med vsemi 240 milijoni besed, izrečenimi med letoma 1990 in 2018, so jih (kar) 64 milijonov izrekli nečlani parlamenta, zunanji govorniki, predstavniki vlade, gostje ipd. Prav tako so jih kar 41 milijonov izrekli predsedujoči sejam. Morda bi kdo rekel, da bi veljalo dati več besede tistim, ki so izvoljeni za to, da v imenu volivcev razpravljajo in predstavljajo stališča. Po eni strani bi tako lahko omejili vse intervencije in proceduralne razlage predsedujočih, po drugi pa še bolj skrčili nastope nečlanov parlamenta. V času že tako šibke volilne udeležbe bi torej okrnili proceduro in še bolj zaprli vrata parlamenta drugačnim glasovom. Bi pa bili časovno učinkovitejši ... a zagotovo ne racionalnejši.

Tabela 14: Število spregovorjenih besed glede na status govorca⁵⁴

Korpus: **siParl 2.0 (parlament 1990–2018)**

Total number of items: **2**

Total frequency: **239.749.733**

<u>speech.role</u>	<u>frekvenca</u>
član parlamenta	175.638.243
zunanji govornik	64.111.490

Tabela 15: Število spregovorjenih besed glede na vlogo govorca⁵⁵

Korpus: **siParl 2.0 (parlament 1990–2018)**

Total number of items: **2**

Total frequency: **239.749.733**

<u>speech.type</u>	<u>frekvenca</u>
redni govornik	198.139.346
predsedujoči	41.610.387

⁵⁴ Pančur, Erjavec, Ojsteršek, Šorn in Blaj Hribar, *Slovenian parliamentary corpus (1990–2018) siParl 2.0*.

⁵⁵ Ibid.

Viri in literatura

- Cvirn, Janez. *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*. Celje: Zgodovinsko društvo Celje in Znanstvena založba FF UL.
- Državni zbor Republike Slovenije. Dobesedni zapisi sej. Dostopno na: <https://www.dz-rs.si/>.
- Fink Hafner, Danica in Alenka Krašovec. »Modernizacija Državnega zbora Republike Slovenije in razvoj poslovnika.« V: *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010*. Ljubljana: Državni zbor, 2010.
- Fišer, Darja in Kristina Pahor de Maiti, »Prvič, sem političarka in ne politik, drugič pa ...‘ Korpusni pristop k raziskovanju parlamentarnega diskurza.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 61, št. 1 (2021): 144–79. <https://doi.org/10.51663/pnz.61.1.07>.
- Gašparič, Jure. »Slovenian Socialist Parliament on the Eve of the Dissolution of the Yugoslav Federation. A Feeble »Ratification Body« or Important Political Decision-maker?.« *Prispevki za novejšo zgodovino [Complex Parliaments in Transition. Central European Federations Facing Regime Change]* 55, št. 3 (2015): 41–59. <https://doi.org/10.51663/pnz.55.3.03>.
- Gašparič, Jure. *Izza parlamenta. Zakulisje jugoslovanske skupščine 1919–1941*. Ljubljana: Modrijan, 2015.
- Gjuríčová, Adéla. »Too Ideal to Be a Parliament: The Representative Assemblies in Socialist Czechoslovakia, 1948–1989.« *The Ideal of Parliament in Europe since 1800*, edited by Remieg Aerts et al. 199–218. Palgrave-Macmillan, 2019. 10.1007/978-3-030-27705-5_11.
- Hvalica, Ivo. *Zadnja replika*. Ljubljana: Promag, 2002.
- Koselleck, Reinhart. *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*. Stanford University Press, 2002.
- Osborne, Peter. »The Politics of Time.« *Radical Philosophy* 68 (Autumn 1994), 3–9.
- Palonen, Kari. »Fair Play and Scarce Time. Aspects of the 1882 Procedure Reform Debates in the British Parliament.« V: *The Politics of Dissensus. Parliament in Debate*, 327–346. Santander: Cantabria University Press and McGraw Hills, 2014. <https://doi.org/10.1177/0191453716658692>.
- Pančur, Andrej, Tomaž Erjavec, Mihael Ojsteršek, Mojca Šorn in Neja Blaj Hribar. *Slovenian parliamentary corpus (1990–2018) siParl 2.0, Slovenian language resource repository CLARIN.SI* (2020). Dostopno na: <http://hdl.handle.net/11356/1300>.
- Pihlar, Tatjana. »Ko steče strankarski glasovalni stroj, javnost nima več beside.« *Dnevnik*, 9. 12. 2013.
- Pitamic, Leonidas. *Das Recht der Abgeordneten auf Diäten*. Wien – Leipzig: Wiener Staatswissenschaftliche Studien – Franz Deuticke, 1913.
- Poglajen, Jože. »Anderličev kolegij.« *Dnevnik*, 2. 4. 2002.
- Poglajen, Jože. »Parlamentarna ura se vrača.« *Dnevnik*, 11. 9. 2001.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1992–1996*. Ljubljana: Državni zbor, 1996.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1996–2000*. Ljubljana: Državni zbor, 2000.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2000–2004*. Ljubljana: Državni zbor, 2004.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2004–2008*. Ljubljana: Državni zbor, 2008.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2008–2011*. Ljubljana: Državni zbor, 2012.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2011–2014*. Ljubljana: Državni zbor, 2014.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2014–2018*. Ljubljana: Državni zbor, 2018.
- Potrč, Miran. *Klic k razumu. Spomini*. Ljubljana: Modrijan, 2014.
- Seaward, Paul. *A Brief History of Parliamentary Time*. Dostopno na: <https://thehistoryofparliament.wordpress.com/2019/09/17/history-of-parliament-trusts-annual-lecture-a-brief-history-of-parliamentary-time/>.
- Seaward, Paul. *Prorogation and Adjournment*. Dostopno na: <https://historyofparliamentblog.wordpress.com/2019/09/09/prorogation-and-adjournment/>.
- Shapiro, Michael J. *Politics and Time*. Wiley: Polity Press, 2016.

- Twain, Mark. »Stirring Times in Austria.« *The Man That Corrupted Hadleyburgh and Other Stories*, 296–336. London, 1925.
- *Uradni list Republike Slovenije*, 1993, 1994, 2010.
- Velišček, Jožica. »Dejstva in okoliščine, ki so oziroma vplivajo na učinkovitost dela Državnega zbora.« *Državni zbor Republike Slovenije 1992–2002*. Ljubljana 2002.
- Viera, Ryan. *The Time of Politics and the Politics of Time: Exploring the Role of Temporality in British Constitutional Development During the Long Nineteenth Century*. A Thesis Submitted to the School of Graduate Studies In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy. McMaster University, Hamilton, Ontario, 2011.
- Viera, Ryan. *Time and Politics. Parliament and the Culture of Modernity in Britain and the British World*. Oxford University Press, 2015.
- Wintz, Jan. *Česká parlamentní kultura*. Praha: Auditorium, 2010.

Jure Gašparič

PARLIAMENT AND TIME ON THE PERCEPTION OF TIME IN THE MODERN PARLIAMENT

SUMMARY

Time is undoubtedly a force that shapes and (even today) determines our perception of the political. In political life, political actors have always tried to control, supervise, and regulate it. They would fight for it as well as use it to pursue their political goals. Once upon a time, parliaments would meet, discuss the important issues, and disperse. In modern times, however, especially in recent decades, the Parliament has been constantly in session and simultaneously overtaxed. Aspirations to “streamline” and programme the work keep appearing constantly, and sometimes, tendencies to restrict the debates and the very meaning of the Parliament manifest themselves.

This belief is based on the perception of time. In the past, time was supposedly not used very efficiently, yet the Parliament still did its job. With “rationalisation”, this was expected to improve. However, afterwards, the situation did not improve much, although many things indeed changed – until we reached the point where, in an unusual political situation with a minority government and the SARS-CoV-2 virus epidemic, parliamentary democracy has become completely obsolete and a complete waste of time: now, the Slovenian government prefers to rule through government decrees, as this does not call for the involvement of the Parliament.

Decisions must be taken quickly, the people expect them immediately, and slogans are often expressed that, in effect, undermine the confidence in the time-consuming system of parliamentary democracy. According to the collocation calculations and a detailed analysis of the parliamentary discussions, the following concepts can be equated: *ineffective = inefficient = slow*. The modern Slovenian Parliament is an institution originating in the 19th century, created in the Habsburg Monarchy on the threshold of the modern era, at the same time as the railway. While the Iron Road heralded the industrial age, the stampede of technological progress, and entirely new patterns of life, business, and behaviour, the Parliament has remained almost unchanged. It has become slightly more modernised from decade to decade, supported by professional services, with a regulated status of its members and clearly defined procedures, yet conceptually very similar to the Chamber of Deputies of the Vienna National Assembly.

The modern perception of time undoubtedly calls for a well-considered reflection on efficiency and for a rational approach to dealing with the common affairs and the governance of the country. However, there is no simple equation between efficiency and speed. On the one hand, a more programmatic approach to work and sometimes a little more “technological” sophistication of the political work can help rationalise things. However, the main reform that aims to adapt the 19th-century parliamentary “architecture” to the 21st century is based on addressing the same issues that were being faced at the end of the 19th century. *How to manage the state in an age where efficiency and speed are what counts?* First and foremost, with appropriate models of political behaviour and with political actors who understand their role within the idea and practice of parliamentary democracy. Even the best and most technologically sophisticated political system cannot function if the actors do not implement it, as this is evident from the description of the Assembly during the Kingdom of Yugoslavia and the Vienna Parliament even before that. Today, the unconscious focus on efficiency can only lead to further amendments of the Rules of Procedure, but this will not fully solve the problem.